

บทวิเคราะห์และสรุปผลการศึกษา

ในบทนี้จะทำการวิเคราะห์ “ความรู้” อีกชุดหนึ่งที่ชาวบ้านป่าสักงามสร้างและนิยามความหมายขึ้นมา เรียกว่า “วาทกรรมการจัดการป่า” รวมถึงวิเคราะห์ปฏิบัติการทางวาทกรรมกระบวนการก่อกำเนิด และปัจจัยในการเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของชาวบ้านป่าสักงามเพื่อใช้ในการต่อสู้ดิ้นรนให้ได้มาซึ่งสิทธิทางสังคม เศรษฐกิจ รวมถึงอำนาจทางการเมืองของชาวบ้านหมู่บ้านป่าสักงามในฐานะชุมชนพลัดถิ่น โดยจะทำการวิเคราะห์ภายใต้บริบทของช่วงเวลา 3 ยุค ดังนี้ ช่วงที่ 1 วาทกรรมการจัดการป่าตามจารีตอิสาน (ปี พ.ศ. 2509 – ปี พ.ศ. 2515) ช่วงที่ 2 วาทกรรมการจัดการป่าในรูปแบบป่าอภัยทาน (ปี พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2530) และช่วงที่ 3 วาทกรรมการจัดการป่าในรูปแบบป่าชุมชน (ปี พ.ศ. 2531 – ปัจจุบัน)

วาทกรรมการจัดการป่า: ที่มา นิยาม และความหมาย

วาทกรรมในงานศึกษาคำนี้ตามความหมายของมิเชล ฟูโก (Mitchel Foucault) หมายถึงระบบ และกระบวนการในการสร้าง ผลิต (constitute) เอกลักษณ์ (Identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง (ไซยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์ 2542: 3-4) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ วาทกรรมเป็นการผลิตความหมายเกี่ยวกับความจริงในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งหมายรวมถึงการผลิตชุดของความรู้ กฎเกณฑ์และข้อปฏิบัติทางสังคม การมีสถาบันทางสังคมและปฏิบัติการทางสังคมที่ต่อเนื่องมาจากความรู้ที่นั่น ที่สำคัญก็คือการเปลี่ยนแปลงให้คนนิยามตนเองตามความรู้ที่ถูกผลิตออกมาเป็นอำนาจอันหมายถึงกระบวนการทางประวัติศาสตร์สังคมที่สถาปนา “อาณาจักรแห่งความจริง” (Regime of truth) ชุดใดชุดหนึ่งขึ้นมา และความจริงเหล่านั้นจะถูกนำไปสู่ปฏิบัติการทางสังคมอย่างมากทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค (อภิญา เพ็ญฟูสกุล 2543: 43)

เช่นเดียวกัน “วาทกรรมการจัดการป่า” ของชาวบ้านป่าสักงามก็มีลักษณะของความหมายดังเช่นนิยามที่ฟูโกให้ไว้ ทั้งนี้เนื่องจาก “วาทกรรมการจัดการป่า” ของชาวบ้านป่าสักงาม คือ กระบวนการในการผลิตความหมายให้กับกระบวนการดูแลป่าของชุมชนท้องถิ่นให้กลายเป็นความรู้ และความจริงอีกชุดหนึ่งที่สังคมยอมรับได้

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการผลิตวาทกรรมของชาวบ้านป่าสักงานนั้นเป็นการสร้างความรู้ อีกชุดหนึ่งนอกเหนือจากความรู้หรือวาทกรรมหลักที่รัฐได้ให้ไว้กับความหมายหรือนิยามของการ จัดการป่า

“ป่า” ในความหมายของรัฐนั้นคือ แหล่งทรัพยากรสำคัญที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ มหาศาลของประเทศ การอนุรักษ์และจัดการป่าจึงไม่เคยแยกออกจากเรื่องของการจัดการไม้ การ จัดการพื้นที่ป่าจึงเป็นไปเพื่อการอนุรักษ์ และเพื่อให้ได้ไม้มาในเวลาเดียวกัน ดังจะเห็นได้จาก นโยบายป่าไม้แห่งชาติปี พ.ศ. 2528 ที่ควบคู่มา กับนโยบายจัดการที่ดินในเขตป่า และนโยบายการ ปลูกพืชเศรษฐกิจ ซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักว่าเป็นนโยบายที่มีสาระที่แตกต่างที่ขัดแย้งกัน อย่างสิ้นเชิงระหว่างนโยบายการอนุรักษ์กับความต้องการไม้ในเวลาเดียวกัน สุนทรคติในการจัดการ ทรัพยากรจึงผูกติดอยู่กับการพัฒนาและการผลิตไม้เศรษฐกิจเพื่อตอบสนองตลาดภายในและ ภายนอกประเทศ การประกาศปิดป่า หรือการยกเลิกสัมปทานป่าไม้ทั่วประเทศ ปี 2532 เข้าสู่ช่วง การดำเนินนโยบายอนุรักษ์และจัดการป่าของรัฐในช่วงต่อมา เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงนโยบาย รูปธรรมบนฐานคิดเดิมนั้นคือเปลี่ยนจากสัมปทาน “ตัด” เป็น สัมปทาน “ปลูก” เพื่อผลประโยชน์ ทางเศรษฐกิจมากกว่าที่จะเป็นไปเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง ดังนั้นการจัดการป่าของรัฐจึงจำเป็นที่จะต้องแยกชาวบ้านออกจากป่า เพื่อให้รัฐเข้าไปครอบครอง ผืนป่าได้ การแยกคนออกจากป่าทำให้ชาวบ้านที่เคยอยู่กับป่า หรือจับจองที่ดินป่าไปเพื่อการทำมาหากินต้องออกมาเรียกร้องต่อสู้ การผลิตวาทกรรมชุดใหม่เรื่องการจัดการป่าด้วยชุมชนจึงเกิด ขึ้นมา

โดย “วาทกรรมการจัดการป่า” ที่ชาวบ้านนิยมขึ้นมาใหม่นั้นสามารถแบ่งได้ออกเป็น 3 ช่วงเวลา คือ

ช่วงที่ 1 วาทกรรมการจัดการป่าตามจารีตอิสาน (ปี พ.ศ. 2509 – ปี พ.ศ. 2515)

ช่วงที่ 2 วาทกรรมการจัดการป่าในรูปแบบป่าอภัยทาน (ปี พ.ศ. 2516 – พ.ศ. 2530)

ช่วงที่ 3 วาทกรรมการจัดการป่าในรูปแบบป่าชุมชน (ปี พ.ศ. 2531 – ปัจจุบัน)

ช่วงที่ 1 วาทกรรมการจัดการป่าตามจารีตอิสาน หมายถึง การจัดการป่าด้วยชุมชน หรือด้วยตัวชาวบ้านเอง ซึ่งการจัดการและดูแลป่าดังกล่าวชาวบ้านใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามที่ บรรพบุรุษสั่งสอนและสั่งสมมา เป็นความรู้ในการจัดการป่าที่ผูกติดอยู่กับความเชื่อ และจารีต ประเพณี ตามสังคมวัฒนธรรมอิสาน ที่เชื่อในเรื่องการจัดการจัดสรรพื้นที่การใช้สอยโดยแบ่ง ออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ 1. ที่สำหรับสร้างบ้าน 2. ที่สร้างศาลากลางบ้าน 3. ที่สำหรับสร้างวัด

4. ที่สำหรับสร้างโรงเรียน 5. ที่สำหรับสร้างศาลปู่ตา 6. ที่ทำเล ที่สาธารณะไว้เลี้ยงควาย 7. ที่ทำกิน ที่หาเห็ดหาหน่อไม้ และตามกฎเกณฑ์จารีตของชาวบ้านเชื่อกันว่าในพื้นที่บริเวณโคนศาลปู่ตา ที่ทำเลสาธารณะไว้เลี้ยงวัวควาย และที่ทำกินหาเห็ดหาหน่อ ชาวบ้านจะต้องช่วยกันดูแลรักษาและจัดการกับป่าไม้บริเวณดังกล่าวให้คงอยู่หมุนเวียนกันใช้ได้จรรุ่นลูกรุ่นหลาน

ซึ่งการจัดการป่าดังกล่าวดำเนินมาจนกระทั่งรัฐได้ผลิตวาทกรรมกระแสหลักในการจัดการป่าตามรูปแบบของรัฐ เป็นวาทกรรมที่รัฐสร้างอำนาจผ่านนโยบายการพัฒนาประเทศ โดยมองป่าเป็นพื้นที่ที่รัฐเป็นเจ้าของโดยชอบธรรม และถือว่าป่าไม้คือมูลค่าทางเศรษฐกิจ เป็นสินค้าสำคัญที่จะนำเงินมาสู่รัฐได้ การจัดให้เช่าพื้นที่ป่าสัมปทาน และนโยบายพืชพาณิชย์ถูกนำเข้าสู่หมู่บ้าน รัฐได้เปิดโครงการให้เอกชนมาเช่าพื้นที่ป่าสัมปทานเพื่อการทำไม้ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย และในพื้นที่ชุมชนป่าสักงาม การจัดการป่าและการใช้ไม้ของชาวบ้านจึงถูกจำกัด สิทธิในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าสาธารณะเริ่มหมดลง อีกทั้งรัฐได้พยายามแย่งยึดพื้นที่สาธารณะ และเผยแพร่วาทกรรมของรัฐด้วยการยึดกุมกลไกอำนาจต่าง ๆ ให้มาอยู่ในศูนย์กลางการจัดการของทางรัฐ และซึ่งเป็นช่องทางการสร้างอำนาจ และเผยแพร่อุดมการณ์ ด้วยการควบคุมสื่อมวลชน ทั้งหนังสือพิมพ์ สถานีวิทยุโทรทัศน์ ทำให้กลายเป็นกระบอกเสียงของรัฐ บอกกล่าวถึงภาพความเสื่อมโทรมของป่าด้วยน้ำมือของชาวบ้านที่เข้าไปใช้ป่าโดยผิดกฎหมาย ทำให้วาทกรรมของรัฐกลายเป็นวาทกรรมหลักที่ครอบคลุมความคิดของประชาชนทั่วไป เมื่อป่าที่เคยสมบูรณ์เริ่มเสื่อมโทรมลง รัฐได้ให้สาเหตุที่ป่าเสื่อมโทรมว่าเป็นเพราะชาวบ้านรุกป่าพื้นที่ทำกินเข้าสู่ป่า รัฐเริ่มทำการขับไล่โดยแยกคนออกจากป่า ชาวบ้านประสบปัญหาต้องย้ายออกจากพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกิน ชาวบ้านจึงหันมาต่อสู้ด้วยการสร้างวาทกรรมการจัดการป่าในรูปแบบใหม่นั้นคือ การจัดการป่ารูปแบบของ “ป่าอภัยทาน”

ช่วงที่ 2 วาทกรรมการจัดการป่าในรูปแบบป่าอภัยทาน หมายถึง การจัดการและดูแลป่าภายใต้กุศโลบายเรื่องบาปบุญคุณโทษ วาทกรรมการจัดการป่าในรูปแบบของป่าอภัยทานนั้นเป็นการจัดการและดูแลป่าในกรอบของพุทธศาสนา โดยการนำของพระอุดมศีร์ษะหนึ่งที่มาย้ายมาจำวัดที่วัดดอยเทวธรรมาราม บ้านป่าสักงาม จังหวัดเชียงราย กระบวนการผลิตวาทกรรมดังกล่าวเริ่มจากการย้ายเขตวัดขึ้นไปในป่า และสถาปนาให้พื้นที่ติดกับวัดเป็นเขตพัทธสีมาที่ถือว่าเป็นเขตอภัยทาน ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต และให้ถือว่าต้นไม้ทุกต้นมีชีวิตเหมือนเช่นสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในโลก ดังนั้นการที่จะมีชาวบ้านหรือบุคคลใด ๆ มาตัดไม้ก็ถือแทนว่าทำการฆ่าสรรพสัตว์ที่ชีวิตเช่นเดียวกัน

กระบวนการต่อสู้ในเวลาที่ 2 นี้ ชาวบ้านนำวาทกรรมย่อยเรื่องป่าภัยทานมาใช้ ต่อสู้การกำหนดเขตป่าของรัฐ และทำการโต้ตอบวาทกรรมจัดการป่าของรัฐว่า ป่าไม่ใช่วัตถุประสงค์ที่สำคัญต่อวิถีชีวิต และต้องทำการดูแลรักษา ดังนั้นรัฐควรที่จะให้โอกาสชาวบ้านเข้ามาจัดการดูแลป่าเช่นดังเดิม แต่อย่างไรก็ตามการใช้กฎหมายและกติกาภายใต้ความเชื่อของผู้คนนั้นไม่อาจจะเพียงพอในกระบวนการต่อสู้กับภาครัฐ เนื่องจากรัฐก็ได้สร้างวาทกรรมป่าอนุรักษ์ขึ้นมาต่อสู้กลับเช่นเดียวกัน โดยใช้นโยบายและออกกฎหมายต่าง ๆ ให้การดูแลรักษาป่าคือการที่ทำให้พื้นที่ป่าเป็นพื้นที่ที่ปลอดภัยต่อคนเท่านั้น เช่น การออกพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 และการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ เป็นต้น

อีกทั้งการจัดการป่าในรูปแบบของป่าภัยทานยังก่อให้เกิดปัญหาให้กับชาวบ้านทั้งในหมู่บ้านด้วยตนเองที่มีความคิดว่าการจัดการป่าแบบป่าภัยทานนั้น ชาวบ้านจะรู้สึกไม่เป็นเจ้าของหรือมีส่วนร่วมเท่าใดมากนัก และชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงก็ไม่พอใจที่บ้านป่าสักงามทำการกำหนดเขตห้ามให้เข้าป่า เริ่มเกิดการขัดแย้งกันเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับพื้นที่ป่าสาธารณะที่ชาวบ้านป่าสักงามได้จัดตั้งและครอบครองการใช้ประโยชน์จากป่าสงวนไว้สำหรับหมู่บ้านป่าสักงามหมู่บ้านเดียว คณะทำงานของชาวบ้านป่าสักงามจึงตัดสินใจเปลี่ยนกระบวนการต่อสู้มาเป็นการสร้างการจัดการป่าในรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “ป่าชุมชน”

ช่วงที่ 3 วาทกรรมการจัดการป่าในรูปแบบป่าชุมชน วาทกรรมป่าชุมชนนั้นเกิดขึ้นมาจากนักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่พยายามจะนำเสนอแนวคิด และวิพากษ์แนวความคิด และนโยบายในการจัดการป่าของรัฐว่าคนสามารถที่จะอยู่กับป่าได้ โดยพยายามที่จะตีความ และสร้างนิยาม “การอนุรักษ์และจัดการป่า” เสียใหม่ ด้วยการให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่น และการจัดการทรัพยากรป่าโดยชุมชน เพื่อให้ไม่เป็นการผูกขาดรวมศูนย์อำนาจในการตัดสินใจในระดับนโยบายโดยรัฐ และระดับปฏิบัติโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐเพียงฝ่ายเดียวเช่นที่แล้ວມາ

สำหรับชาวบ้านป่าสักงามนั้นได้สร้างวาทกรรมว่าด้วยป่าชุมชนขึ้นมา เพื่อให้เห็นถึงการดำเนินการอนุรักษ์ป่าอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งนอกจากจะเป็นการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้คงอยู่เป็นที่พึ่งของชุมชนในการหาอยู่หากินแล้ว ในอีกด้านหนึ่งคือการแสดงให้เห็นศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นว่าสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้ และสามารถที่จะดูแลรักษาป่าให้คงอยู่ต่อไปได้

กระบวนการผลิตวาทกรรมชุดป่าชุมชนของชาวบ้านป่าสักงามจึงเป็นการต่อสู้หรือโต้ตอบกับภาครัฐด้วยการนำประเด็นเรื่องสิทธิชุมชนมาใช้ และเสนอว่าการจัดการป่าเป็นเรื่องของ

ชุมชน เมื่อคนในชุมชนอยู่ร่วมกับป่าก็จะต้องเป็นผู้ดูแลรักษาป่า ส่วนการใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ นั้น ฝ่ายชุมชนท้องถิ่นตอบได้ว่านอกจากจะเป็นการทำลายการหาอยู่หากินของชาวบ้านแล้วยังเป็นการทำลายทรัพยากร ชาวบ้านแยกแยะโครงสร้างของวาทกรรมหลักของรัฐ และนियามการจัดการป่าใหม่ คือ การรักษาป่าเป็นสิ่งที่จำเป็น และชาวบ้านจะต้องอยู่กับป่า และเป็นผู้ดูแลรักษาป่า

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่ากระบวนการต่อสู้ของชาวบ้านป่าสักงามที่พยายามจะเสนอแนวคิดและรูปแบบในการจัดการป่าที่อยู่บนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในรูปของ “ป่าชุมชน” โดยนัยคือการท้าทายความรู้ในการจัดการป่าของรัฐ และอำนาจของรัฐในการสร้างความเป็นหนึ่งในพื้นที่ภายใต้การควบคุมที่ผูกขาดรวมศูนย์ของรัฐ

จากการสร้างวาทกรรมการจัดการป่าในรูปแบบต่าง ๆ ตามสถานการณ์และบริบทของสังคมในช่วงเวลาที่ต่างกัน จะสังเกตได้ว่าวาทกรรมการจัดการป่าที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมาปะทะกับวาทกรรมของภาครัฐนั้น มีรูปแบบทางความคิดที่ต่างกันไป โดยในช่วงแรกของวาทกรรมการจัดการป่าที่ชาวบ้านสร้างมานั้นจะผูกติดอยู่กับระบบความเชื่อ และจารีตของบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นจุดยืนและหลักการสำคัญที่ชาวบ้านทั้งในชุมชนป่าสักงาม และชุมชนใกล้เคียงต่างยอมรับเนื่องจากการสร้างนิยามความหมาย หรือสร้างความรู้ในการจัดการป่าของชาวบ้านในช่วงยุคแรกนั้น เป็นวาทกรรมที่มีลักษณะของเนื้อหาและหลักการใกล้เคียงกัน คือ ป่าต้องพึ่งคนในการเจริญเติบโต และคนต้องพึ่งป่าในการดำเนินชีวิต ทั้งป่าและคนต่างต้องพึ่งพากัน ดังนั้นป่าในช่วงแรกนั้นจึงมีลักษณะของความเป็นสาธารณะที่ทุกคนใช้ร่วมกันได้ ภายใต้กฎเกณฑ์ของจารีตและความเชื่อของชุมชน ดังนั้นวาทกรรมการจัดการป่าของชาวบ้านทั้งอีสานเหนือ ใต้ ออก ตก จึงเป็นไปในแนวทางใกล้เคียงกัน จนต่อมาเมื่อรัฐได้สร้างวาทกรรมการจัดการป่าของตนเองขึ้นมาควบคุมสังคม โดยเปลี่ยนความหมายป่าจาก “สาธารณะ” มาเป็น “ส่วนตัว” ป่ากลับกลายเป็นของแผ่นดิน ที่รัฐมีสิทธิในการครอบครองและตัดสินใจ ภายใต้กฎเกณฑ์ของระบบกฎหมาย เมื่อชาวบ้านไม่ได้ครอบครองป่าอย่างถูกกฎหมายตามที่รัฐบัญญัติไว้ก็ไม่มีสิทธิที่จะใช้ผืนป่าที่เคยอยู่ดั้งเดิมได้ ไม่เฉพาะกับภาครัฐเท่านั้น ในช่วงเวลาดังกล่าวชาวบ้านยังต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ชาวบ้านทั้งในชุมชนเอง และภายนอกชุมชนต่างต้องการแสวงหาผลประโยชน์สำหรับตนเอง การบุกรุกป่าเพื่อตัดไม้ส่งขายโรงงาน การบุกรุกป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกิน ทำให้กฎเกณฑ์ในการดูแลรักษาป่าไม่ศักดิ์สิทธิ์ดังเช่นเดิม เมื่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้น ชาวบ้านจึงพยายามหาทางที่จะต่อสู้ เมื่อชุดความรู้ภายใต้ระบบความเชื่อไม่สามารถเข้ามาต่อสู้ได้ วาทกรรมชุดใหม่จึงเกิดขึ้น “ป่าอภัยทาน” ถูกสร้างขึ้นโดยใช้กรอบของพุทธศาสนา ที่เชื่อว่าเป็นศาสนาหลักที่คนไทยนับถือ

และมีความศักดิ์สิทธิ์เพียงพอ ดังนั้นชาวบ้านจึงพยายามสร้างหรือสถาปนาอำนาจให้กับชุมชนด้วยการนำศาสนามาสร้างความน่าเชื่อถือให้กับชุดความรู้เรื่องการจัดการป่าของตนเอง แต่การกินพื้นที่ป่าสำหรับเขตป่าอภัยทานที่ถือว่าเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่สามารถเข้าหรือยึดไปเป็นของตนเองได้ โดยพลະการก็ไม่อาจต่อสู้กับวาทกรรมการจัดการป่าของภาครัฐได้ เนื่องจากรัฐใช้หลักการในการจัดการป่าภายใต้กฎหมายของระบบกฎหมายที่ถือว่ามีอำนาจสูงสุดในช่วงเวลาดังกล่าว รูปแบบของวาทกรรมจึงถูกแปรเปลี่ยนอีกครั้งหนึ่ง การต่อสู้ในช่วงเวลานี้ไม่ได้ถูกจำกัดวงอยู่ที่ชาวบ้านอีกต่อไป กลุ่มองค์กรเอกชน นักวิชาการ และอาจารย์มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในกระบวนการต่อสู้เคียงข้างไปกับชาวบ้าน เมื่อความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ ไม่อาจจะสู้กับระบบอำนาจของกฎหมายได้ อำนาจเรื่องสิทธิจึงถูกดึงมาใช้ในการสร้างวาทกรรม วาทกรรมการจัดการป่าในรูปแบบของ “ป่าชุมชน” จึงถูกสร้างขึ้นมาต่อสู้กับวาทกรรมกระแสหลักของภาครัฐ สิทธิในการดูแลรักษาป่าของชุมชน สิทธิในการใช้ประโยชน์จากผืนป่าเดิมซึ่งกลายเป็นที่อยู่อาศัยหรือที่ทำกินของชุมชน ถูกนำมาต่อรองกับรัฐ ชาวบ้านและขบวนการต่างก็พยายามสร้างอำนาจให้กับสิทธิด้วยการสร้างเครือข่ายพันธมิตรมวลชนต่าง ๆ ให้ขบวนการต่อสู้มีพลังมากพอ และเสนอให้รัฐบาลออกพระราชบัญญัติป่าชุมชนขึ้นมา เพื่อให้มีอำนาจเทียบเท่ากฎหมายซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญของฝ่ายรัฐ และหวังให้กระบวนการในการเคลื่อนไหวต่อสู้ดังกล่าวประสบความสำเร็จขึ้นมาได้

ปฏิบัติการทางวาทกรรมของชาวบ้านป่าสักงาม

ปฏิบัติการทางวาทกรรมที่ชาวบ้านป่าสักงามได้ใช้ในกระบวนการสร้างวาทกรรมนั้นมีหลากหลายอย่างตามบริบทของสังคมวัฒนธรรมในช่วงนั้น ๆ โดยในช่วงแรกนั้นปฏิบัติการที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมา คือการนำเอาความเชื่อทางศาสนาพุทธ ที่ผู้คนโดยเฉพาะชาวบ้านที่ค่อนข้างเคร่งครัดในความเชื่อมาใช้เป็นปฏิบัติการในการสร้างกฎกติการ่วมกัน และนำพระสงฆ์บุคคลที่ชาวบ้านเคารพนับถือและศรัทธามาเป็นผู้ควบคุมกฎ ภายใต้วาทกรรมการจัดการป่าที่เรียกว่าป่าอภัยทาน ซึ่งปฏิบัติการทางวาทกรรมของชาวบ้านป่าสักงามในช่วงแรกจะเป็นรูปแบบการดำเนินกิจกรรมด้านป่าด้วยกลุ่มคนในชุมชนเป็นหลัก เนื่องจากปฏิบัติการสร้างอำนาจผ่านการเคลื่อนไหวเรื่องป่าในยุคนี้ไม่ได้รับการสนับสนุน ทั้งยังถูกจำกัดสิทธิและต่อต้านทั้งจากกลุ่มภาครัฐ และกลุ่มทางสังคมพื้นที่ การเคลื่อนไหวเรื่องป่าในช่วงนี้จึงใช้เพียงกลุ่มผู้นำในชุมชน และพระสงฆ์ โดยใช้งบประมาณในการดำเนินการด้วยการเรียกรายเงินจากกลุ่มชาวบ้านในชุมชน และกลุ่มคนทำงานเคลื่อนไหวในชุมชน เช่น กลุ่มผู้นำ และ พระสงฆ์ เท่านั้น

ต่อมาปฏิบัติการทางวาทกรรมของชาวบ้านป่าสักงามก็แปรเปลี่ยนมาอยู่ภายใต้วาทกรรมการจัดการป่าที่เรียกว่าป่าชุมชน ปฏิบัติการในการสร้างอุดมการณ์ดังกล่าวเริ่มเกิดขึ้นเมื่อได้มีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ เข้ามาช่วยเหลือและทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้คำปรึกษาในการเคลื่อนขบวนการเคลื่อนไหวไปสู่ระดับที่เป็นสาธารณะมากขึ้น และทำหน้าที่ในการประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการต่าง ๆ รวมทั้งให้งบประมาณเฉพาะแก่ขบวนการเคลื่อนไหวของบ้านป่าสักงาม ทำให้ปฏิบัติการดังกล่าวเกิดขึ้นในเวลาอันรวดเร็ว การสร้างวาทกรรมหรือความรู้ดังกล่าวถูกเผยแพร่ออกสู่สาธารณะในรูปแบบของการขยายเครือข่าย และแลกเปลี่ยนแนวความคิดสู่กัน กระบวนการสำคัญของการเผยแพร่วาทกรรมเริ่มต้นจากการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านป่าสักงาม โดยใช้กลุ่มคนที่ทำงานเคลื่อนไหวเรื่องป่าชุมชนในหลายรุ่นมาจัดตั้งเป็นสมาชิกของคณะกรรมการ มีการจัดตั้งกฎกติกา กฎระเบียบของการใช้ป่าสาธารณะของชุมชน และทำการเผยแพร่แนวความคิดและปฏิบัติการในลักษณะดังกล่าวออกสู่สาธารณชน ทั้งนี้ทั้งนั้นเพื่อต้องการเผยแพร่วาทกรรมการจัดการป่า และเป็นตัวแย้งชิงพื้นที่ทางความคิดให้ชุมชนสามารถสร้างอำนาจต่อรองในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้

นอกจากนั้นปฏิบัติการทางวาทกรรมที่ชาวบ้านป่าสักงามสร้างขึ้น เพื่อต้องการต่อสู้กับวาทกรรมหลักของภาครัฐก็คือ กิจกรรมการบวชป่าที่เป็นกิจกรรมที่ถูกสร้างขึ้นมา เพื่อได้ตอบกับการปลูกป่า นโยบายภายใต้วาทกรรมการอนุรักษ์ของภาครัฐ ที่ต้องการผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่าที่จะเป็นไปเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง โดยการจัดกิจกรรมบวชป่าขึ้นมานั้น เพื่อต้องการสร้างอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ให้กับผืนป่าของชาวบ้านป่าสักงาม ให้ผู้คนรู้จักปกป้องรักษาป่าไม้ที่อยู่ในความดูแลของชุมชน กระบวนการบวชป่าเป็นกระบวนการทางศาสนาที่กลุ่มคนส่วนใหญ่ในสังคมให้ความเคารพนับถือ การที่ชาวบ้านป่าสักงามนำกิจกรรมดังกล่าวมาใช้เพื่อตอกย้ำให้ผืนป่าดอยหมี่ ซึ่งเป็นป่าสาธารณะของหมู่บ้านที่ชาวบ้านจำกัดเขตการใช้งานและใช้ประโยชน์ได้เฉพาะกลุ่มคนในหมู่บ้านนั้นก็เพื่อต้องการสร้างความชอบธรรมให้กับตัวชุมชน โดยนำกิจกรรมทางศาสนาที่กลุ่มในสังคมให้ความเชื่อถือมาใช้ในการสร้างอำนาจต่อรองในเรื่องการครอบครองพื้นที่ทางเศรษฐกิจ และเชิญชวนชาวบ้านในพื้นที่ใกล้เคียงและเจ้าหน้าที่รัฐ เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ มาร่วมงานเป็นสักขีพยานถึงกิจกรรมในการสร้างความยอมรับให้เกิดขึ้นกับกลุ่มสังคมต่าง ๆ

กิจกรรมการสร้างแนวกันไฟ และการทำป่าแนวเขตป่า เป็นอีกปฏิบัติการที่จัดขึ้นเพื่อปกป้องและกำหนดขอบเขตความคุ้มครอง จัดการและดูแลรักษาป่าของชาวบ้าน เป็นกิจกรรมหนึ่งที่เป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้สึกลงใจในการเป็นเจ้าของพื้นที่ป่าของชุมชน และสร้างการยอมรับให้

เกิดขึ้นกับกลุ่มชุมชนอื่น ๆ และกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เมื่อชุมชนสามารถสร้างภาพของความเป็นชุมชนตัวอย่างในการจัดการป่าได้อย่างถูกต้องแล้ว กลุ่มผู้คนจากภายนอกก็จะยอมรับและคล้อยตามกับอุดมการณ์และแนวคิดในเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าของชุมชนได้ไม่ยากนัก

การสร้างองค์ความรู้ให้เกิดเป็นชุดความรู้ที่ทุกคนจะเชื่อถือได้นั้นก็เป็นอีกปฏิบัติการหนึ่งที่ชาวบ้านป่าสักงามพยายามจะสร้างขึ้นมา โดยการรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนทั้งเรื่องพืชพรรณ ความสัมพันธ์ของต้นไม้ในป่า และเรื่องพืชสมุนไพร มารวบรวมเป็นองค์ความรู้ของหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องอยู่กับความสัมพันธ์และประโยชน์จากป่า และบรรจุความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนของหมู่บ้านเข้าสู่หลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน ทำให้การดูแลและจัดการป่าภายใต้แนวคิดเรื่องป่าชุมชนของชาวบ้านเป็นศาสตร์ที่มีความน่าเชื่อถือ และมีความสำคัญมากขึ้น

อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าการนำเสนอวาทกรรมที่ว่าด้วยการจัดการป่าโดยชุมชนท้องถิ่นนั้น มิได้เกิดขึ้นอย่างเป็นเอกเทศจากคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่มีลักษณะเป็นเครือข่ายพันธมิตรทั้งจากภายในและภายนอก โดยการแสวงหาแนวร่วมและพันธมิตรก็มีส่วนในการทำให้วาทกรรมของชาวบ้านมีความชอบธรรม มีความชัดเจน และมีพลังมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการขยายเครือข่ายในระดับพื้นที่ หรือการเข้าร่วมกับนักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน โดยกระบวนการขยายเครือข่ายนั้นเป็นเสมือนปฏิบัติการทางวาทกรรมที่สำคัญที่ทำให้วาทกรรมของชาวบ้านดำรงอยู่ได้ ซึ่งหากจะวิเคราะห์กระบวนการสร้างเครือข่ายการเคลื่อนไหวทางสังคมของชาวบ้านป่าสักงามก็จะพบว่า

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของชาวบ้านป่าสักงาม

กลุ่มชาวบ้านหมู่บ้านป่าสักงามได้สร้างกระบวนการในการรวมกลุ่มเครือข่ายพันธมิตรเพื่อต่อสู้ โดยกระบวนการดังกล่าวประกอบไปด้วยกระบวนการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ได้แก่ ชาวบ้านในชุมชน ผู้นำชุมชน ครู พระสงฆ์ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ สร้างองค์กรแบบไม่เป็นทางการขึ้นมา เพื่อทำการเคลื่อนไหวได้ตอบและต่อรองอำนาจคืบจากรอบด้าน ทั้งจากภาครัฐ จากชาวบ้าน และชุมชนในภาคเหนือบริเวณใกล้เคียง เพื่อเรียกร้องให้มีโอกาสในการครอบครองสิทธิในการใช้ทรัพยากรในผืนป่าที่คุ้นเคย นอกจากนั้นยังทำการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับกลุ่มคนที่เคยมีความขัดแย้งด้วย ทั้งจากเจ้าหน้าที่รัฐ ชุมชนภาคเหนือใกล้เคียง และกลุ่มคนอื่น ๆ ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เพื่อสร้างแนวร่วมและแรงสนับสนุนให้เกิดกลุ่มต่อรองที่มีอำนาจ โดยมีแนวความคิดเรื่องป่าชุมชนเป็นจุดเชื่อมต่อ

กลุ่มครอบครัวอดีตผู้นำหมู่บ้าน กลุ่มครอบครัวผู้นำการเคลื่อนไหวในปัจจุบัน และ พระสงฆ์

จุดเริ่มต้นที่เป็นตัวก่อกำเนิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของชาวบ้านป่าสักงามนั้น เริ่มจากกลุ่มคนเล็ก ๆ ในชุมชนบ้านป่าสักงาม ทั้งกลุ่มครอบครัวอดีตผู้นำในหมู่บ้าน กลุ่มครอบครัวผู้นำการเคลื่อนไหวในปัจจุบัน และพระสงฆ์ ที่รวมตัวกันจากการจัดสร้างหมู่บ้าน และเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมหลัก ๆ ของหมู่บ้าน เช่น ในเรื่องการเคลื่อนไหวเรื่องป่าชุมชน และกิจกรรมทางการเมือง กลุ่มคนทั้ง 3 ประเภทล้วนมีอำนาจในการต่อรองกับสมาชิกในหมู่บ้านแทบทั้งสิ้น เนื่องจากกลุ่มครอบครัวดังกล่าวเป็นกลุ่มครอบครัวที่พาชาวบ้านหลายครอบครัวอพยพย้ายถิ่นฐานมา ดังนั้นชาวบ้านจึงให้ความเคารพนับถือ และเชื่อฟังค่อนข้างมาก

สำหรับในกลุ่มผู้นำในรุ่นปัจจุบันนั้นก็ทำการสืบทอดตำแหน่ง หรือเป็นลูกหลานของอดีตผู้นำดั้งเดิม ดังนั้นกลุ่มบุคคลดังกล่าวจึงเป็นกระบอกเสียงหลักของหมู่บ้าน นอกจากนี้กลุ่มผู้นำในรุ่นปัจจุบันยังพยายามรวมกลุ่มผู้คนที่เป็สมาชิกในหมู่บ้านป่าสักงามให้เกิดการเกาะกลุ่มกันอย่างหลวม ๆ ด้วยการรวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กรทางสังคมขึ้นมา เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ประจำหมู่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มสตรีอาสา กลุ่มป่าชุมชน นอกจากนี้ก็กำหนดอุดมการณ์และแนวคิดในการทำงานหลักของชุมชน เป็นการกำหนดเป้าหมายในการเคลื่อนไหวเรื่องการรักษาป่า เพื่อให้ขบวนการรวมตัวมีเป้าหมายที่ชัดเจน และมีการสร้างขบวนการทางอำนาจขึ้นมา ในช่วงแรกนั้นเป็นการรวมตัวกันเพื่อรักษาป่า เรียกว่าป่าอภัยทาน กลุ่มคนที่เข้ามา คือ กลุ่มผู้นำหมู่บ้าน และพระสงฆ์ กลุ่มเครือข่ายพันธมิตรในช่วงเวลาดังกล่าวจึงประกอบไปด้วย กลุ่มผู้นำ สมาชิกของหมู่บ้านป่าสักงาม พระสงฆ์ที่วัดดอยเทวธรรมาราม วัดประจำหมู่บ้านป่าสักงาม และกลุ่มเพื่อนบ้านที่เป็นกลุ่มชุมชนชาวอีสานที่อพยพลงมาอาศัยอยู่ที่ตำบลดงมหาวัน จังหวัดเชียงราย เช่น หมู่บ้านปงเคียน หมู่บ้านร่องหวาย หมู่บ้านดอยศิริมงคล เป็นต้น

กระบวนการสร้างเครือข่ายพันธมิตรชาวอีสานดังกล่าวเป็นการสร้างให้กลุ่มคนในเครือข่ายชาวอีสานที่อพยพมาอยู่ในเขตกิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย ได้เข้ามาเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายชาวอีสาน โดยกระบวนการสร้างกลุ่มจะเน้นไปที่กลุ่มคนในชุมชนป่าสักงาม และเพื่อนบ้านใกล้เคียงในตำบลดงมหาวัน ทั้ง 8 หมู่บ้านในตำบลที่เป็นชุมชนคนอีสานเข้ามาสร้างสายสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อให้เกิดกลุ่มต่อรองที่มีอำนาจ ด้วยการจัดทำโครงการคณะกรรมการป่าชุมชนสัญจรขึ้นมา โดยใช้เวลาช่วงกลางคืนเฝ้าระวังแต่ันตระเวนออกสร้างความเข้าใจให้แก่หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง โดยเริ่มจากการอาศัยเครือข่ายของญาติพี่น้องคนอีสานในหมู่บ้านใกล้เคียง และ

ขยายไปสู่หมู่บ้านชาวเหนือในบริเวณใกล้เคียง และขยายแนวคิดอุดมการณ์ออกไปสู่ภาค
สาธารณะทั้งจากกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ เครือข่ายเกษตรกรรมภาคอีสาน และการจัดเวที
สาธารณะกับกลุ่มเครือข่ายอื่น ๆ

นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ อาจารย์มหาวิทยาลัย และนักการเมือง

เมื่อทำการสร้างเครือข่ายพันธมิตรกับเพื่อนบ้านคนอีสาน และเพื่อนบ้านชาวเหนือใน
ละแวกใกล้เคียงแล้ว ขบวนการเคลื่อนไหวของบ้านป่าสักงามก็ขยายเครือข่ายพันธมิตรสนับสนุน
เรื่องป่าชุมชนให้ขยายวงกว้างขึ้น เพื่อให้กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเข้มแข็งขึ้นมาได้ ในช่วง
เวลาดังกล่าวกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งแบ่งได้ออกเป็น นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน ได้เริ่มเข้ามาขยาย
แนวคิดเรื่องการจัดการป่าให้เป็นรูปร่าง และเข้าที่เข้าทางมากขึ้น เริ่มจากองค์กรนิเวศน์ชุมชน
จังหวัดเชียงราย จากการนำของอาจารย์ไชยยันตร์ วรรณภูมิ ซึ่งเป็นนักวิชาการ และอาจารย์
มหาวิทยาลัยรุ่นแรก ๆ ที่เข้ามาเป็นตัวจักรขับเคลื่อนการสร้างอำนาจต่อรองให้กับบ้านป่าสักงาม
โดยอาศัยการสร้างกลุ่มด้วยการใช้โครงสร้างการจัดการป่าเดิมของชาวบ้านในรูปแบบของป่า
อภัยทานให้เปลี่ยนมาเป็นการจัดการป่าในลักษณะของป่าชุมชน กระบวนการสร้างกลุ่มดังกล่าว
ทำงานโดยวิธีนำเครือข่ายโยงใยกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกันในประเด็นการเรียกร้องและเคลื่อนไหวเรื่อง
ป่าชุมชนจากหลากหลายที่ในภาคเหนือเข้ามาโยงใยในกลุ่ม จัดตั้งกลุ่มพันธมิตรในชุมชนต่าง ๆ ที่
มีการจัดการป่าในรูปแบบของป่าชุมชน ทั้งกลุ่มเครือข่ายเพื่อนบ้านใกล้เคียงจากภาคเหนือ เช่น
บ้านสันไทรงาม บ้านดงมหาวัน และบ้านดงมหาวันใหม่

นอกจากนั้นยังขยายเครือข่ายพันธมิตรออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อให้กระบวนการ
สร้างอำนาจนำของชาวบ้านป่าสักงามมีพลังในการตอบโต้และต่อสู้เพื่อให้สามารถรักษา
ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมได้ โดยเริ่มจากกลุ่มเครือข่ายเกษตรกร
ภาคเหนือ (คณ.) ซึ่งมีฐานของเครือข่ายที่เป็นเกษตรกรในภาคเหนืออยู่เป็นจำนวนมาก การเข้ามา
เป็นสมาชิกเครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือของชาวบ้านป่าสักงามได้ทำให้กลุ่มทางประวัติศาสตร์
ประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่หลากหลายชั้นมากขึ้น

กลุ่มนักวิชาการ และนักการเมือง เป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามา มีบทบาทสำคัญในการ
เชื่อมโยงความคิดและปฏิบัติการในการส่งต่ออุดมการณ์ความเชื่อต่าง ๆ ทั้ง อาจารย์เสน่ห์ จามริก
อาจารย์ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม อาจารย์เตือนใจ ดีเทศน์ ล้วนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน
อำนาจที่ชอบธรรมให้กับกลุ่มชาวบ้านป่าสักงาม ทั้งนี้เนื่องจากอาจารย์ นักวิชาการ หลายคนเข้า
มาร่วมกับชุมชนป่าสักงามในการเปิดเวทีสาธารณะ เพื่อขยายและเผยแพร่แนวคิดและอุดมการณ์
ของชุมชนให้เป็นที่ยอมรับ และนักวิชาการบางท่าน เช่น อาจารย์ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม ก็เข้ามา

ช่วยเหลือในการให้ชุมชนเข้าร่วมกับกองทุนเพื่อการพัฒนาสังคม (SIF) ในปฏิบัติการดำเนินกิจกรรมเรื่องป่าชุมชนของหมู่บ้านป่าสักงาม

ภาครัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ

บ้านป่าสักงามได้สร้างพันธมิตรเครือข่ายความสัมพันธ์กับทางภาครัฐ ทั้งจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้จังหวัดเชียงราย เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ในส่วนกลาง ทั้งนี้เพื่อต้องการอ้างถึงความชอบธรรมในการครอบครองป่า และการใช้ความรู้หรือวาทกรรมการจัดการป่าในแบบฉบับของชาวบ้านป่าสักงามเอง ดังนั้นกระบวนการขยายเครือข่ายพันธมิตรจึงหันไปสู่ระบบที่อิงกับราชการ โดยให้ชาวบ้านในกลุ่มคนทำงานเคลื่อนไหวเรื่องป่าชุมชนของชาวบ้านป่าสักงามเข้าไปสู่องค์การบริหารส่วนตำบลดงมหาวัน เพื่อพยายามจะดึงอำนาจในการตัดสินใจที่ต้องทำผ่านกลไกของรัฐให้เข้ามาสู่การควบคุมของขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชน และทำให้กระบวนการสร้างอำนาจของชาวบ้านมีพลังในการโต้ตอบและต่อรองมากขึ้น

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม: เครื่องมือในการขับเคลื่อนขบวนการทางสังคม

ในกระบวนการสร้างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านป่าสักงามนั้นมีเครื่องมือสำคัญในการสร้างกระบวนการให้ดำเนินไปได้อย่างดี นั่นคือ เครื่องมือทางอัตลักษณ์วัฒนธรรม เครื่องมือดังกล่าวเป็นตัวช่วยที่ทำให้กระบวนการสร้างเครือข่ายพันธมิตรประสบความสำเร็จ โดยอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งในที่นี้คืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมอีสานมีส่วนสำคัญในกระบวนการสร้างการรวมตัวกันของผู้คน ทั้งผู้คนในเครือข่ายชาวอีสานด้วยกันเอง และผู้คนจากพื้นที่ภายนอก ดังจะเห็นได้จากรูปแบบของวัฒนธรรมในวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันถูกนำมาใช้ให้เห็นปกติ เช่น การจัดสรรพื้นที่หมู่บ้านตามจารีตดั้งเดิมของบรรพบุรุษชาวอีสานที่กำหนดพื้นที่ในส่วนต่าง ๆ ตามประโยชน์การใช้งาน ซึ่งชาวบ้านเมื่อครั้งย้ายบ้านมาก็พยายามจัดสรรพื้นที่ตามจารีตเดิมเท่าที่เป็นไปได้ เช่น การจัดสรรพื้นที่ทำกินให้ใกล้กับพื้นที่น้ำท่วมถึง เช่นเดียวกับการจัดสรรพื้นที่ในภาคอีสาน ที่จะให้พื้นที่ทำกินอยู่ใกล้กับป่าทาม เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของดินและพืชพรรณที่ชาวบ้านทำการปลูก โดยเมื่อย้ายหมู่บ้านมาชาวบ้านป่าสักงามบางส่วนก็จัดพื้นที่ทำกินอยู่ใกล้กับริมแม่น้ำกก หรือหนองน้ำ เพื่อความเหมาะสมและสะดวกในการหาอยู่หากิน หรือพื้นที่ป่าสาธารณะชาวบ้านก็เลือกตรงพื้นที่ที่มีป่าอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณและสัตว์ป่า หรือที่ตั้งศาลปู่ตาก็จะต้องจัดตั้งอยู่บริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน เป็นต้น

นอกจากนั้นในรูปแบบของภาษานั้นชาวบ้านป่าสักงามจะใช้ภาษาอีสานในการติดต่อสื่อสารกัน ในชุมชนบ้านป่าสักงามด้วยกันเองชาวบ้านจะใช้ภาษาอีสานสื่อสารกันตลอดเวลา แม้กระทั่งกับชาวเหนือที่แต่งงานย้ายถิ่นฐานเข้ามาในหมู่บ้านชาวบ้านในชุมชนก็จะพูดคุยและติดต่อกับผู้นั้นเป็นการติดต่อสื่อสารด้วยภาษาอีสาน และชาวเหนือที่ย้ายเข้ามาในหมู่บ้านที่มีประชากรอยู่ประมาณ 20% นั้นส่วนใหญ่จะสามารถพูดภาษาอีสานได้เช่นกัน เพราะเรียนรู้จากคนในครอบครัวและญาติมิตรในหมู่บ้านป่าสักงาม สำหรับคนต่างหมู่บ้านที่เป็นกลุ่มบ้านชาวเหนือนั้นชาวบ้านป่าสักงามจะสื่อสารด้วยภาษาอีสานเช่นกัน เพียงแต่กลุ่มคนส่วนใหญ่ที่เป็นหมู่บ้านชาวเหนือใกล้เคียงก็จะสื่อสารตอบมาด้วยภาษาถิ่นของตนเอง กล่าวคือ ในบทการสนทนาชาวบ้านป่าสักงามจะพูดคุยไปด้วยภาษาอีสาน การพูดคุยกลับมาก็จะเป็นภาษาเหนือ โดยที่คนทั้งสองกลุ่มสามารถฟังภาษาของแต่ละกลุ่มได้ แต่เลือกที่จะสื่อสารกันด้วยภาษาที่เป็นวัฒนธรรมของตนเอง แต่หากเป็นการติดต่อสื่อสารกับกลุ่มคนภาคเหนือในเขตพื้นที่อื่นที่ห่างไกลออกไปส่วนใหญ่ชาวบ้านป่าสักงามก็จะใช้การติดต่อสื่อสารกันด้วยภาษาเหนือ หรือหากไปติดต่อพูดคุยกับหน่วยงานราชการชาวบ้านก็จะเลือกที่จะใช้ภาษากลางในการติดต่อสื่อสารกัน

อาหารการกินเป็นวัฒนธรรมอีกประการหนึ่งที่ชาวบ้านป่าสักงามรักษาไว้ตามแบบแผนวัฒนธรรมของความเป็นอีสาน ในทุกมื้อหลังจากการกลับมาจากการทำไร่ทำสวน หรือทำงานอื่น ๆ ชาวบ้านจะนั่งล้อมวงกันทานอาหารที่แม่บ้านเป็นคนจัดสำรับไว้ ในสำรับหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือข้าวเหนียว ชาวบ้านจะนั่งข้าวเหนียวไว้กระต๊อบใหญ่ เพราะเป็นเสมือนข้าวของคนภาคกลางที่ขาดไม่ได้ ข้าวเหนียวที่นำมาทานกับลาบเลือด ก้อย และแจ่วบอง อาหารยอดนิยมของวงข้าวอีสาน เป็นต้น

การจัดแบบแผนทางวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ชาวบ้านพยายามจะดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวิถีการดำเนินชีวิตของชาวอีสานที่ชาวบ้านใช้อยู่เดิม เพื่อปองชี้ให้เห็นถึงความเป็นชาติพันธุ์ชาวอีสานที่ยังคงดำรงอยู่ได้แม้ในบริบททางสังคมที่แตกต่าง

นอกจากนั้นรูปแบบของลักษณะทางวัฒนธรรมที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือสร้างตัวตนของชุมชนให้ชัดเจนก็คือ วัฒนธรรมในรูปแบบของจารีต ความเชื่อ และประเพณี ที่ปรากฏในรูปแบบของจารีตที่เรียกว่า ฮีตสิบสองคองสิบสี่ จารีตดังกล่าวเป็นเสมือนกฎหมายของชุมชนชาวอีสานที่ต้องปฏิบัติตามไม่ว่าแม้แต่ชุมชนบ้านป่าสักงาม ฮีตหรือประเพณีที่ชุมชนชาวอีสานในภาคอีสานกับชุมชนชาวอีสานบ้านป่าสักงามที่จังหวัดเชียงรายต้องปฏิบัตินั้นมีรายละเอียดและวิธีการทำพิธีที่คล้ายคลึงกัน มีวัตถุประสงค์ในการทำพิธีที่ไม่แตกต่างกัน เช่น ในเดือนอ้ายหรือเดือนหนึ่งช่วงเดือนธันวาคมจะจัดพิธีปรีวาสกรรม เพื่อปลงอาบัติให้พระสงฆ์ เดือนยี่หรือเดือนสองจะทำ

ทำบุญคุณลาน และบุญกุ่มข้าวใหญ่ เพื่อบวงสรวงพระแม่โพสพและเลี้ยงผีตาแฮก เดือนสามบุญข้าวจี๋ พอถึงเดือน 4 ก็จะเป็นเดือนแห่งการพึ่งเทศน์มหาชาติ ชาวอีสานนิยมเรียกว่า บุญผะเหวด เดือน 5 ทำตบะสงกรานต์ เดือน 6 พิธีบุญบังไฟ เพื่อบวงสรวงพระยาแถน ต่อจากนั้นหลังจากการจัดงานประเพณีบุญบังไฟ ชาวบ้านป่าสักงามจะจัดพิธีทำบุญเลี้ยงผีขุนห้วย เพื่อบวงสรวงผีป่าที่ปกปักรักษาผืนป่าชุมชนอยู่ เดือน 7 ทำบุญเบิกบ้าน เดือน 8 ทำบุญเข้าพรรษา เดือน 9 ทำบุญข้าวประดับดิน เดือน 10 ทำบุญข้าวสาก อุทิศส่วนกุศลให้ญาติมิตรที่ตายไปแล้ว เดือน 11 ออกพรรษา มาจบที่เดือน 12 ซึ่งตรงกับช่วงเดือนพฤศจิกายนทำบุญทอดกฐิน พิธีกรรมและประเพณีทั้ง 12 เดือน ชาวบ้านป่าสักงามจะจัดและเข้าร่วมตามจารีตที่ถือติดกันไว้ แต่จะแตกต่างกันตรงที่ในชุมชนบ้านป่าสักงามจะจัดพิธีที่ไม่ใช่พิธีใหญ่โตมากนัก ทั้งนี้เนื่องจากขนาดของหมู่บ้านที่มีขนาดเล็ก งานบุญที่ต้องจัดใหญ่โต เช่น งานบุญผะเหวด หมู่บ้านร่องหวายซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวอีสานที่มีขนาดและจำนวนประชากรที่มากกว่าจะเป็นเจ้าภาพแทน โดยที่ชาวบ้านป่าสักงามจะเข้าร่วมในพิธีเพียงเท่านั้น

แต่อย่างไรก็ตามในการจัดงานทำบุญตามประเพณีทุกครั้งชาวบ้านป่าสักงามจะมาเข้าร่วมพิธีกันอย่างพร้อมเพรียง ทั้งผู้เฒ่าผู้แก่ หนุ่มสาว และเด็ก ๆ ในครอบครัว ไม่เฉพาะคนในหมู่บ้านเท่านั้น คนอีสานในหมู่บ้านใกล้เคียงก็จะมาเข้าร่วมพิธีที่ทุกคนถือว่าเป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์ทุกครั้ง ไม่เว้นแม้แต่หมู่บ้านชาวเหนือในละแวกพื้นที่หมู่บ้านก็ยังพบเห็นว่ามีมาร่วมงานด้วยเช่นกัน

การพยายามรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นคนอีสานไม่ได้เพียงปรากฏให้เห็นในงานพิธีกรรมและประเพณีประจำปีเพียงเท่านั้น แต่การรักษาและสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชาวอีสานยังคงดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องให้เห็นในรูปแบบของโครงการอีสานล้านนาที่ชาวบ้านป่าสักงามสร้างและดำเนินการขึ้นมา เพื่อต้องการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับกลุ่มคนชาวอีสานด้วยกัน และกลุ่มคนชาวเหนือในพื้นที่ใกล้เคียงให้เล็งเห็นว่าชุมชนป่าสักงามนั้นเป็นชุมชนชาวอีสานที่เพียบพร้อมและเข้มแข็งไปด้วยวัฒนธรรม โครงการดังกล่าวเป็นกิจกรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมอีสาน โดยให้กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ชุมชน หรือปราชญ์ชาวบ้านสอนเยาวชนในหมู่บ้านป่าสักงามเกี่ยวกับเรื่องของภูมิปัญญา วัฒนธรรมของชาวอีสาน อีกทั้งยังมีการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมอีสานทั้งหมด เพื่อให้กับทางโรงเรียนใช้เป็นแหล่งความรู้ให้เด็ก ๆ ในโรงเรียนได้ศึกษาค้นคว้ารากเหง้าของตนเอง กระบวนดังกล่าวช่วยสร้างพื้นที่ให้ชุมชนชาวอีสานบ้านป่าสักงามที่มีอยู่ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น อีกทั้งเป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความผูกพันและการรวมกลุ่มกันของคนอีสานในชุมชน และคนอีสานในหมู่บ้านใกล้เคียงให้สามารถยึดเหนี่ยวกันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เพราะเมื่อชุมชนเข้มแข็งและมีกลุ่มก้อนเป็นพลัง การแก้ปัญหากับความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก็จะ

ง่ายตายยิ่งขึ้น และการใช้ความเป็นคนอีสานขึ้นมาต่อสู้เพื่อยังเป็นตัวช่วยสำคัญที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านป่าสักงามประสบความสำเร็จในการต่อรองอำนาจกับกลุ่มคนต่าง ๆ

กระบวนการการสร้างความเป็นชาติพันธุ์อีสานยังปรากฏให้เห็นในโครงการอีสานล้านนาที่ชาวบ้านในชุมชนนำประเพณีบุญบั้งไฟมาจัดสร้างเป็นงานประจำปีอย่างเป็นทางการที่เชิญคนในทุกหมู่บ้านมาร่วมงาน นอกเหนือไปจากการจัดงานบุญบั้งไฟของในหมู่บ้านเอง งานบุญบั้งไฟที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการนั้นเป็นเสมือนประเพณีที่ชุมชนสร้างขึ้นมาเพื่อต้องการแสดงออกให้เห็นถึงความมี ความอยู่ ของชุมชนอีสาน และเป็นกิจกรรมที่เป็นตัวช่วยสำคัญที่ทำให้มีการรวมตัวกันทางเครือข่าย ทั้งจากชาวอีสานด้วยกันเอง และคนภายนอกชุมชน

ในงานดังกล่าวเป็นเสมือนงานของตำบลที่ชุมชนเครือข่ายชาวอีสานในกิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้งต้องมาร่วมงาน ทั้งมาเพื่อแข่งขันจุดบั้งไฟ มาเพื่อสังสรรค์กับกลุ่มเพื่อนฝูงและเครือญาติ ชาวอีสานที่อยู่ต่างหมู่บ้าน อีกทั้งในงานบุญบั้งไฟดังกล่าวยังมีกลุ่มคนชาวเหนือในหมู่บ้านใกล้เคียงมาร่วมงานด้วย ชาวเหนือบางกลุ่มถึงกับจัดทำบั้งไฟมาแข่งขันประชันกันในความสูงของบั้งไฟอีกด้วย

ดังนั้นการพยายามแสดงออกให้กลุ่มทางสังคมต่าง ๆ เห็นถึงวัฒนธรรมประเพณีที่มีอยู่ของชุมชนชาวอีสานบ้านป่าสักงาม จึงเท่ากับเป็นกระบวนการในการสร้างความเป็นชาติพันธุ์อีสานที่ดำรงอยู่อย่างเจียบ ๆ ให้เกิดความเข้มแข็งและมีพลังอำนาจพอที่จะต่อรองกับกลุ่มทางสังคมต่าง ๆ ในเรื่องทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม และเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างเครือข่ายพันธมิตรกับบุคคลต่าง ๆ ในสังคม เป็นเสมือนเครื่องมือสำคัญที่ผลักดันและทำให้กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของบ้านป่าสักงามขับเคลื่อนไปได้ อีกทั้งการรักษาประเพณีจารีต ทั้งฮีตสิบสองคองสิบสี่ และการรื้อฟื้นวัฒนธรรมประเพณีจัดสร้างใหม่ในโครงการอีสานล้านนา ล้วนเป็นการดำเนินการเพื่อประกาศให้เห็นว่า ชุมชนอีสานบ้านป่าสักงามมีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็ง และมีอำนาจในการดำรงอยู่ได้ในสังคมที่แตกต่าง

โดยสรุปภาพรวมของกรณีศึกษาว่าททกรรมการจัดการป่ากับการเคลื่อนไหวทางสังคม...อัตลักษณ์และวัฒนธรรมอีสานในล้านนา กรณีศึกษาบ้านป่าสักงาม ตำบลดงมหาวัน กิ่งอำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย ก็พบว่าจุดเริ่มต้นของเรื่องนั้นเริ่มจากการที่ชาวบ้านเป็นคนนอกในสังคม ที่ถูกมองเป็นคนอีสาน และคอมมิวนิสต์ที่นอกคอกไม่เหมือนใคร เมื่อคนอีสานดังกล่าวถูกข้อนทับภาพของการเป็นผู้ทำลายป่าจากภาครัฐเสริมเข้าไป ความขัดแย้งและปัญหาที่คนในพื้นที่จึงปะทุขึ้น

ชาวบ้านป่าสักงามหรือชาวอีสานที่เป็นคนนอกในสายตาของคนพื้นที่ดั้งเดิมพยายามจะหายุทธวิธีในการจัดการกับปัญหาทั้งหมดที่เกิดขึ้น โดยยุทธวิธีสำคัญและยุทธวิธีแรกที่ชาวบ้านสร้างขึ้นก็คือ กระบวนการสร้างวาทกรรมการจัดการป่า ทั้งวาทกรรมป่าอภัยทาน วาทกรรมป่าชุมชน ถูกสร้างขึ้นมามีต่อผู้กับวาทกรรมกระแสหลักของภาครัฐที่มีนโยบายแยกคนออกจากป่า ทั้งนี้เนื่องจากหากชาวบ้านสามารถต่อสู้กับรัฐได้ก็จะทำให้ชาวบ้านอยู่กับป่าได้ และวาทกรรมการจัดการป่าของชุมชนยังเป็นกระบวนการสำคัญที่จะช่วยให้ชาวบ้านป่าสักงามสามารถต่อรองและตกลงร่วมกับชาวเหนือในพื้นที่ใกล้เคียงในเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าได้

ปฏิบัติการทางวาทกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ถูกนำมาใช้เพื่อเป็นกระบวนการในการสร้างหรือสถาปนาวาทกรรมในรูปแบบการจัดการป่าของชาวบ้าน การเคลื่อนไหวทางสังคมกลายมาเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญในการนำเสนอวาทกรรมการจัดการป่าของชุมชน และเป็นยุทธวิธีต่อมาในการต่อสู้ของชาวบ้าน

ชาวบ้านป่าสักงามพยายามหาเครือข่ายพันธมิตรทั้งจากคนในชุมชนและคนภายนอกชุมชน เพื่อสร้างกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมให้เกิดขึ้นมา โดยเครื่องมือสำคัญในการสร้างขบวนการเคลื่อนไหวของชาวป่าสักงาม ชาวบ้านเลือกที่จะใช้ทุนทางสังคมที่มีติดตัวอยู่แล้ว นั่นคือการใช้วัฒนธรรมความเป็นอีสานของชุมชนมาสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ นำเอาวัฒนธรรมอีสานมาสร้างพื้นที่ในการแสดงออกถึงตัวตนของชุมชน และสร้างพื้นที่ในการรวมตัว เมื่อสามารถสร้างการรวมตัวได้ก็จะสามารถสร้างเครือข่ายพันธมิตร และสร้างเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมซึ่งจะนำไปสู่การการนำเสนอวาทกรรมการจัดการป่าให้กลายเป็นชุดความรู้ที่ผู้คนในสังคมยอมรับ

หากจะมองย้อนกลับไปก็พบว่ากระบวนการทั้งหมดที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมามีต่อผู้ต่อรอง หรือโต้ตอบกับความขัดแย้งทั้งหมดนั้น มีลักษณะเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์กัน จะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปไม่ได้ วาทกรรมการจัดการป่าจะไม่เกิดขึ้น ถ้าหากการเคลื่อนไหวทางสังคมไม่มี และการเคลื่อนไหวทางสังคมจะไม่ประสบความสำเร็จ หากไม่มีกระบวนการทางวัฒนธรรม จึงอาจกล่าวได้ว่าจุดเริ่มต้นของปัญหาเริ่มจากความเป็นคนอีสาน จุดจบของปัญหาก็แก้ได้จากการเป็นคนอีสานของชาวบ้านป่าสักงามนั่นเอง